
ÚJKOR ÉS JELENKOR

Az olasz egység és Közép-Európa

Az egységes Olaszország létrejöttéről (amely történelmi folyamatot az egész világon *risorgimento* néven ismernek) már többen is írtak nagyon sok mindent, a korszakot már a legkülönbözőbb aspektusokból is megvizsgálták. Az *Olasz egység és az adriai-dunai térség* [Unità italiana e mondo adriatico–danubiano] című tanulmánykötetnek (amely *Gizella Nemeth* és *Adriano Papo* gondozásában jelent meg 2012-ben) azonban sikerült újat mondania ebben a témában. Ilyen részletesen még nem sokan foglalkoztak a *risorgimento* különböző résztvevőivel (nem kizárólag az olaszokkal, hanem a Habsburg Birodalommal, magyarokkal, románokkal, a szláv népekkel és a poroszokkal) egyszerre, egy tanulmánykötetben, mint itt. A kötet igazi nemzetközi összefogással készült, neves olasz, magyar, román és szláv ajkú szerzők fejtik ki kutatásaik eredményét a korszak legkülönbözőbb területeivel kapcsolatban egy-egy tanulmányban.

A kötet első tanulmánya *Gizella Nemeth* és *Adriano Papo*: *Olasz egység és magyar függetlenség. Az olasz–magyar együttműködés szelleme a risorgimento korában* (Unità italiana e indipendenza ungherese. Lo spirito collaborativo italomagiario nell’età del Risorgimento) című írása, amelyben a szerzők beszámolnak az Olaszországban működő magyar, illetve Magyarországon állomásozó olasz hadseregrészek, hadosztályok tevékenységéről. Kiderül például, hogy a magyarok még a szabadságharc leverése után is megpróbálták felállítani egy saját légiót, hogy ezzel segítsék az olaszok harmadik szabadságharcát. Ez a próbálkozás azonban elhalt, többek között a szervezési nehézségek, a parancsnokok alkalmatlansága, illetve az olaszok magyarok iránt tanúsított bizalmatlansága miatt.

Pete László: *A Magyar Légió harcai az útonállók ellen az 1860-as években* (La Legione Ungherese contro il brigantaggio negli anni 1860) alkotja a kötet második tanulmányát. A szerző bemutatja a híres Magyar Légió megalakulásának történetét: először 1859-ben, a második olasz szabadságharc idején hozta létre az olasz Camillo Cavour és a magyar emigráció leghire-

sebb tagjai (Klapka György, Kossuth Lajos és Teleki László). A villafrancai béke azonban kisiklatta a kezdődő magyar-olasz együttműködést, aminek folytán a Magyar Légiót is feloszlatták. Azonban az olasz szabadságharc híres magyar résztvevője, Türr István Garibaldi vörösingeseinek partraszállásakor újra felállította a Magyar Légiót, ami a voltturnói csatában méltóvá is vált az olasz-magyar bizalomra. A légió később, az 1860-as években a Dél-Olaszországban tevékenykedő rablóbandák felszámolásában is részt vett, ahol a tagok kitétek bátorságukkal, harci tudásukkal, és gyors döntéseikkel.

Madarász Imre: Az olasz–magyar szabadságharc Giovanni Verga „A lagúnában” című regényében (Risorgimento italo-ungherese nel romanzo di Giovanni Verga „Sulle lagune”) című tanulmányával járult hozzá a kötethez. A szerző Giovanni Verga ifjúkori művét, a „Sulle lagune-t”, elemzi, amiben részletesen kitér a „népek testvériségének” eszméjére. A regény 1863-ban íródott és ugyan irodalmi színvonal tekintetében messze elmarad Verga fő művei mögött, nagyon fontos kordokumentumnak számít. A Habsburgok által Olaszországba kényszerített magyar katonatiszt, és az olasz honleány szerelmén keresztül a regény bemutatja a mazziniánus eszmét, mely szerint a különböző népek testvérek, akiknek együtt kell harcolniuk a közös szabadságért az elnyomó idegen zsarnokok ellen.

A következő tanulmányt a román *Constantin Ardeleanu* írta *Az olasz közösség Galați kikötővárosában a risorgimento idején (1830–1856)* (La comunità italiana nella città portuale di Galați nel periodo del risorgimento (1830–1856) címmel, amiben az olasz-román gazdasági kapcsolatokkal foglalkozik. Miután Oroszország és az Ottomán Birodalom az adrianoliszi szerződésben békét kötöttek, nagyon élénk kereskedelem indult meg Románia, Moldova és Olaszország között. Brăila és Galați kikötővárosait néhány élelmes olasz kereskedőcsalád a nemzetközi gabonakereskedelem fontos csomópontjává tette. Ezek a kereskedőcsaládok idegen országban éltek ugyan, mégis nagy érdeklődést mutattak az olasz félszigeten zajló események iránt. Ez az érdeklődés hozta létre 1846–1849 között az első olasz–román kétnyelvű újságot, a Dunărea–Il Danubiót, ami a gazdasági hírek mellett az olasz anyországból zajló politikai-katonai eseményekről is írt.

Davide Zaffi: a Latin román–olasz szolidaritás. Csak illúzió? (Solidarietà latina rumeno–italiana. Solo un’illusione?) című írásában ellenben nem látja ilyen felhőtlennek az olasz–román kapcsolatokat. A két ország egyesítése ugyan egyidőben történt, ugyan mindkét ország figyelembe vette a mazziniánus „népek testvérisége” elvet, amihez még hozzájöttek a közös latin nyelvi gyökerek, de a két ország ennek ellenére más-más egyesítési

politikát folytatott. A különbségek abból fakadtak, hogy Románia függetlensége számára igazából a keleti népek, és nem a Habsburg Birodalom jelentették a legfőbb veszélyt. Ezért tudtak az olaszok sokkal jobban együttműködni a magyarokkal, mint a románokkal.

A szerb–olasz kapcsolatokkal foglalkozik *Antonio D’Alessandri: A szerb–olasz viszony a risorgimento idején* (Una rilettura dei rapporti tra serbi e italiani nel Risorgimento) című tanulmányában. A szerbek mindig is nagy szimpátiával figyelték az olasz félsziget eseményeit. A risorgimento idején a szerbek sokkal megosztottabbak és gyengébbek voltak az olaszoknál, ezért számukra különösen Piemont diplomáciai és katonai sikerei egyfajta példaként szolgáltak a saját függetlenségük kivívásában. A XIX. század legnagyobb szerb politikusát, Ilja Garašanint sokan a „kis Cavourként” emlegették, egy 1911-ben Belgrádban alapított napilap pedig nem véletlenül viselte a „Pijemont” címet.

A horvátokkal viszont már távolról sem voltak az olaszok olyan baráti viszonyban, erre világít rá *Kristijan Knez: Fiume 1861-ben. Olasz tudat, az autonómia védelme és a horvát nemzeti felemelkedés a „Gazzetta di Fiume” újságban* (Fiume nel 1861. Italianità, difesa dell’autonomia e risorgimento nazionale croato sulla „Gazzetta di Fiume”) című tanulmányában. Az írás elsősorban a fiumei helyzettel foglalkozik. Miután Jellasics elfoglalta Fiumét és a Horvát-Szlavón Királysághoz csatolta, a betelepülő horvátok igyekeztek elnyomni a régóta ott élő olaszok nemzeti identitását és nyelvét. Ezt mind a fiumei olaszok, mind az anyaországiak (különösen a velenceiek) nagyon nehezen viselték, sokan abban látták a megoldást, hogy Fiumét újra Magyarországhoz csatolják. Ennek az álláspontnak az egyik legnagyobb szószólója volt a „Gazzetta di Fiume” című olasz újság.

A helyzet nem volt sokkal jobb Triesztben sem, ami szintén kapuként működött Olaszország és a Balkán között. Trieszt problémáiról szól *Ester Capuzzo: Trieszt és az olasz egység* (Trieste e l’unificazione italiana) című tanulmánya. E városban nem a horvátok, hanem a szlovének okozták a fő problémát. A risorgimento idején kezdett ugyanis éledezni a pánszlávizmus eszméje, amely szerint a szláv ajkú népeknek kell egy önálló ország, akár a Habsburg Birodalmon belül, akár azon kívül. Az eszmét a trieszti szlovének nagyon határozottan terjesztették, amit természetesen se a Habsburg Birodalom, se Olaszország nem nézett jó szemmel. A városban rendkívül sok politikai villongás tört ki emiatt.

Roberto Coaloa: A risorgimento ellensége: Ferenc József Habsburg Birodalma (Il nemico del Risorgimento: l’impero asburgico di Frances-

co Giuseppe) című tanulmányában az olaszokban kialakult Habsburg-ellenességgel foglalkozik. Az olaszok mindig is a Habsburgok (amúgy többnyelvű, mai szóval „multikulturális”) birodalmát tekintették nemzeti függetlenségük legfőbb ellenségének, amire azért a Habsburgok erősen rá is szolgáltak. Mindazonáltal a Habsburgokról kialakult kliséket (mely szerint vérszomjas, konzervatív vademberek voltak, akik a haladás és a nemzeti függetlenség halálos ellenségei) a szerző erős túlzásnak tartja és megpróbálja objektíven összegyűjteni az olaszok Habsburg-ellenességének érveit és ellenérveit.

Alessandro Rosselli: Kölcsönös ellenségesség: Olaszország és az Osztrák–Magyar Monarchia az olasz egység után bizonyos történelmi művekben (Una reciproca inimicizia: l’Italia e la monarchia austroungarica dopo l’unità italiana in alcuni contributi storiografici) című írása szorosan kapcsolódik az előző tanulmányhoz. Az írásból kiderül, hogy az olaszok a Habsburg-ellenességet félretették a Hármas Szövetségbe való belépés érdekében. Igaz, Olaszország igyekezett a lehető legkevésbé kivenni a részét a Hármas Szövetség feladataiból, és mindig is tartotta a távolságot a szövetség másik két tagjával szemben. Mindazonáltal 1914-ig kitartott a szövetség mellett.

Az ellenségeskedés utáni megbékélés lehetőségeiről szól *Gianluca Pastori: Egy új egyensúly keresése. Az egyesült Olaszország és az adriai-dunamenti világ az irredenta szenvedély és a biztonságigény között* (Alla ricerca di un nuovo equilibrio. L’Italia unita e il mondo adriatico-danubiano fra pulsioni irredentistiche e bisogno di sicurezza) című tanulmánya. 1866-ban mindkét oldalon átalakult a politikai felfogás, mind Olaszország, mind a Habsburg Birodalom elkezdett egymás felé közeledni és megpróbálta kialakítani a békés együttélés szabályait. Természetesen a feszültségek egyik oldalról sem tűntek el, de a két államnak mégis sikerült egyfajta törékeny békét fenntartani egészen az I. világháború kitöréséig.

Giovanni Cerino-Badone: A Habsburg birodalmi hadsereg 1859–1866. Egy hadsereg értékelése a hadszíntéri tapasztalatok alapján (L’esercito imperiale asburgico 1859–1866. Valutazione di un esercito dall’esperienza del campo di battaglia) című tanulmányában bemutatja az egész korszak egyik legfontosabb tényezőjét: a különböző oldalak hadseregét. Részletesen ír a Habsburgok, a poroszok és az olaszok hadseregéről, az általuk alkalmazott hadászati fogásokról. A legnagyobb hangsúlyt a Habsburg-hadsereg helyezi és elmagyarázza, hogyan volt képes győzedelmeskedni az olaszok felett 1866. június 24-én Custozánál, majd hogyan szenvedett súlyos vereséget a poroszoktól ugyanezen év július 3-án Königrätznél.

A háborúk során az olaszok által elfogott hadifoglyok helyzetéről ír *Gianni Aiello: Osztrák–magyar hadifoglyok Calabriában az első világháború alatt* (Prigionieri austroungarici in Calabria durante il primo conflitto mondiale) című munkájában. Az Osztrák–Magyar Monarchia legkülönbözőbb részeitől származó hadifoglyokat Calabria és Puglia tartományok börtöneiben tartották fogva. Legtöbbjüknek sanyarú sorsa volt, sokan meghaltak a fogság alatt elkapott betegségekben, egyesek azonban a szabadulásuk után letelepedtek Olaszországban és új életet kezdtek.

Antonio Sciacovelli: A megszenvedett egyesítés: narratíva a kóruson kívül (L'unità sofferta: la narrativa fuori del coro) című munkájában Olaszország egyesítésének árnyoldalairól ír. A risorgimento történetét a legtöbb ember csak a hivatalos, iskolában tanított forrásokból ismeri, amelyek kizárólag a risorgimento pozitív vonásaival foglalkoznak. Olaszország egyesítése hatalmas történelmi tett, megérdemli, hogy túlnyomórészt pozitív, dicsőséges korszakként láttassák, de a kor árnyoldalai (például a Dél-Olaszországban elharapódzó hatalmas bűnözési hullám) attól még ugyanúgy jelen voltak. A szerző ezekről a negatív vonásokról, valamint azokról az irodalmárokról és történészekről (például *Vincenzo Padula*) ír, akik ezen negatív jelenségekkel foglalkoznak.

A kötet utolsó tanulmányát *Fulvio Senardi* írta: *A risorgimento sebei. Az egyesítés folyamatának hosszú árnyai* (Lacerazioni del Risorgimento. Le lunghe ombre del processo unitario) címmel. Szorosan kapcsolódik Sciacovelli tanulmányához, és a risorgimento által létrehozott további problémákról ír, például a máig létező ellentétről Észak- és Dél-Olaszország között, vagy a korabeli olasz átlagemberek többségének közönyösségéről a risorgimento iránt. A szerző befejezésül fölvet néhány kérdést is. Az egész folyamat össznépi mozgalom volt, vagy csak a hatalmi elit politikai játzmája? Az egész olasz félsziget akarta ezt, vagy csak Piemont akarta megnagyobbítani magát?

A tanulmánykötet egyik legnagyobb erénye a kiváló rendszerezés. A tanulmányok sorrendjében az olvasó az olasz-magyar kapcsolatokkal kezdi az ismerkedést, majd a román és a szláv népeken keresztül eljut az egyáltalán nem felhőtlen olasz-osztrák viszonyhoz, végül a risorgimento pozitív és negatív oldalait ismerheti meg. Az utolsó tanulmány fölvet néhány érdekes kérdést, amelyek komoly vita forrásai lehetnek a jövőben.

A kötet másik pozitívuma, hogy a legkülönbözőbb nemzetiségű szerzők dolgoztak rajta, így a korszakot megismerhetjük több nép szemszögéből is, nemzeti törekvéseikbe is beleláthatunk. Egy osztrák szerző bevonása viszont nem ártott volna, az osztrák történészek álláspontját hiányoltam.

A kötet harmadik fontos jellemzője, hogy a történettudomány legkülönbözőbb ágazatai szerint vizsgálja a korszakot. A tanulmányok nagy része természetesen politikatudományi megközelítést használ, de megtalálhatók a társadalomtörténet, a gazdaságtörténet, a hadtörténet, sőt az irodalomtörténet nézőpontjai is.

Összességében nagyon jó véleménnyel vagyok a tanulmánykötetről. Ritka az olyan történelmi összefoglaló munka, amely egy adott korszakot ilyen mélységben, ilyen részletességgel, ennyiféle történelmi ágazat és nemzet szemszögéből mutat be. A Papo házaspár által összeállított tanulmánykötet hiánypótló munka, nagyon fontos hozzájárulás elsősorban a XIX. századi Közép- és Délkelet-Európa számos történelmi kérdésének tisztázásához.

Gizella Nemeth–Adriano Papo (szerk.): *Unità italiana e mondo adriatico-danubiano.*(Olasz egység és az adriai–dunai térség). Luglio Editore, Trieszt, 2012, 317.

Lukács Miklós